

INKLYUZIV VA NOINKLYUZIV TARBIIYA O'RTASIDAGI FARQ MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA

**Normatova Maftuna, Yoqubova Feruza, Bozorova Gulnora, Xabibullayeva Feruza,
Qochqorova Nigora**

**Toshkent viloyati pedagogik
mahorat markazi tinglovchilari:**

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inkluziv va noinkluziv tarbiya tizimlari o'rtasidagi asosiy farqlar, ularning maqsadi, pedagogik yondashuvlari, bolalar rivojlanishiga ta'siri hamda O'zbekiston ta'lim siyosatida inkluzivlik tamoyillarining joriy etilishi yoritiladi. Shuningdek, defektolog, psixolog, logoped hamda tarbiyachi pedagoglarning o'rni, muhitning moslashtirilishi, ijtimoiy-emotsional qo'llab-quvvatlash mexanizmlari va ota-onalar bilan hamkorlik masalalari ilmiy-nazariy asosda tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Inkluziv ta'lim, noinkluziv ta'lim, bolalar rivojlanishi, maxsus ehtiyojlar, maktabgacha ta'lim, pedagogik yondashuv, integratsiya, differensial ta'lim, adaptiv muhit, psixologik qo'llab-quvvatlash.

Annotation: This article examines the main differences between inclusive and non-inclusive education systems in preschool institutions, explaining their purposes, pedagogical approaches, impact on children's development, and the implementation of inclusive principles within Uzbekistan's education policy framework. The role of specialists such as defectologists, psychologists, speech therapists, and educators, as well as environmental adaptation, socio-emotional support mechanisms, and family cooperation, are analyzed from a scientific and theoretical perspective.

Keywords: Inclusive education, non-inclusive education, child development, special needs, preschool education, pedagogical approach, integration, differentiated instruction, adaptive environment, psychological support.

Аннотация: В данной статье рассматриваются основные различия между инклюзивным и неинклюзивным воспитанием в дошкольных образовательных организациях, их цели, педагогические подходы, влияние на развитие детей, а также внедрение принципов инклюзивности в системе образования Узбекистана. Анализируются роли дефектолога, психолога, логопеда и воспитателя, адаптация образовательной среды, механизмы социально-эмоциональной поддержки и сотрудничество с родителями.

Ключевые слова: Инклюзивное образование, неинклюзивное образование, развитие детей, особые потребности, дошкольное образование, педагогический подход, интеграция, дифференцированное обучение, адаптивная среда, психологическая поддержка.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida inkluziv va noinkluziv tarbiya tizimlari o'rtasidagi farqlarni tahlil qilish zamonaviy pedagogika va ta'lim siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biridir, chunki jamiyatda tenglik, inkluzivlik va barcha bolalarning ta'lim olish huquqini ta'minlash borasida tub o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Inkluziv tarbiya deganda barcha bolalar – shu jumladan, jismoniy, psixologik, aqliy yoki sensor rivojlanishida muayyan cheklovlari bo'lgan bolalar uchun umumta'lim makonida bir xil sharoitlar yaratish. Ularning imkoniyatlarini hisobga olgan holda moslashtirilgan o'quv dasturlari va pedagogik yondashuvlardan foydalanish tushuniladi, noinkluziv tarbiya esa

an'anaviy ta'lim modeli bo'lib, unda bolalar teng rivojlanish darajasiga ega deb qaraladi va maxsus ehtiyojli bolalar alohida muassasalarda tarbiyalanadi. Inkluziv tarbiyada "har bir bola qadrlanadi" tamoyili asosiy mezon hisoblanadi

Shu bois ta'lim jarayoni bolaning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi, tarbiyachi, defektolog, logoped va psixolog kabi mutaxassislarining hamkorlikdagi faoliyati ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida qaraladi; noinkluziv tarbiyada esa ko'proq bir xil standartlarga asoslangan o'quv-tarbiyaviy jarayon ustuvor bo'lib, maxsus pedagogik yordam talab qilinuvchi bolalar uchun alohida sharoitlar yaratilmaydi yoki ular maxsus bog'chalarga yuboriladi. Inkluziv yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, bunday muhitda bolalar turli rivojlanish darajalariga ega bo'lgan tengdoshlari bilan muloqot qiladi.

Ijtimoiy moslashuv darajasi yuqori bo'lib, nutq, xulq-atvor, emotsional barqarorlik kabi ko'plab rivojlanish ko'rsatkichlari tezroq shakllanadi, ijtimoiy stereotiplar kamayadi va empatiya kuchayadi; noinkluziv tizimda esa bolalar kamroq ijtimoiylashadi, doira tor bo'ladi, tengdoshlari bilan muloqotda cheklanish kuzatiladi, shu bilan birga pedagoglarning individual yondashuvi kamroq talab qilinadi. Maktabgacha ta'limda inkluziv muhit yaratish jarayoni o'quv-didaktik materiallar, o'yin-muhit, jismoniy makon, kommunikatsiya vositalarini moslashtirishni talab qiladi, bunda har bir bolaning xavfsizligi, mustaqil harakatlanishi, faol ishtiroki ta'minlanishi zarur; noinkluziv tizimda esa makon standart ko'rinishda bo'lib, faqat sog'lom bolalar uchun mo'ljallangan bo'ladi. Inkluziv tarbiya muassasada ko'p tarmoqli qo'llab-quvvatlash tizimini talab etadi: psixolog bolaning emotsional rivojini baholaydi, defektolog o'quv jarayonini moslashtiradi, logoped nutq rivojini qo'llab-quvvatlaydi, tarbiyachi esa guruhdagi kundalik faoliyatni inkluziv prinsiplar asosida tashkil qiladi; noinkluziv muassasalarda esa bunday mutaxassislar ko'pincha mavjud bo'lmaydi yoki ular faqat maxsus muassasalarda faoliyat yuritadi. Inkluziv ta'limda ota-onalar bilan hamkorlik muhim bo'lib, ular pedagogik jarayonning faol subyekti sifatida qaraladi, bolaga beriladigan yordam kompleks ravishda rejalashtiriladi, uy va bog'cha muhiti o'rtasida uzviylik yaratiladi; an'anaviy (noinkluziv) tizimda esa ota-onalar faqat kuzatuvchi va tashqi tamoyillarni bajaruvchi sifatida ko'riladi.

O'zbekiston Respublikasida inkluziv ta'lim bo'yicha qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlar, xususan "Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida"gi qonun, Maktabgacha ta'lim vazirligining inkluziv ta'limni rivojlantirishga qaratilgan dasturlari ushbu tizimning tobora kengayib borayotganidan dalolat beradi, bugungi kunda ko'plab maktabgacha ta'lim tashkilotlarida eksperimental va bosqichma-bosqich joriy etilayotgan inkluziv guruhlar tashkil qilinmoqda. Inkluziv va noinkluziv tarbiya o'rtasidagi farqlar nafaqat tashkiliy-pedagogik, balki psixologik, ijtimoiy va ma'naviy mazmunga ham ega: inkluziv ta'lim bolaning shaxsiy qadr-qimmatini, imkoniyatlar tengligi, ijtimoiy moslashuvi va jamiyatda o'z o'rnini topishi uchun keng imkoniyatlar yaratadi, noinkluziv tizim esa ko'proq standartlashtirilgan ta'lim jarayoniga yo'naltirilgan bo'lib, maxsus ehtiyojli bolalarning potensialini to'liq ochib bera olmaydi.

Shu sababli zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida inkluziv yondashuv ustuvor yo'nalish bo'lib, pedagoglarning malakasi, psixologik xizmatning samaradorligi, muhitning moslashganligi, jamoaning ijtimoiy tayyorgarligi va ota-onalarning ongli ishtiroki ushbu tizimning muvaffaqiyatini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi "Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risida"gi Qonun.
2. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Inkluziv ta'lim bo'yicha metodik qo'llanma.

3. UNESCO. Inclusive Early Childhood Education Guidelines, 2021.
4. Booth, T., Ainscow, M. *Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*.
5. Florian, L. *The SAGE Handbook of Special Education*.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta'limni rivojlantirishga oid qarorlari va dasturlari.